

Geliş/Received: 22/03/2025
Kabul/Accepted: 06/05/2025
Araştırma Makalesi / Research Article

ISSN: 2547-9725

1939 BÜYÜK ERZİNCAN DEPREMİ'NİN TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI*

Mustafa BOSTANCI **

Serkan YILDIZ ***

Öz

1939 Erzincan Depremi, diğer adıyla Büyük Erzincan Depremi, 27 Aralık 1939 tarihinde merkez üssü Erzincan olmak üzere 7,9 büyüklüğünde meydana gelmiştir. Bu sarsıntı sonucunda 116.720 bina tamamen yıkılmıştır. Resmi kayıtlara göre, depremde 32.968 kişi hayatını kaybetmiş ve 100 binden fazla kişi yaralanmıştır. Yüksek ölüm oranlarının başlıca sebepleri arasında zorlu kış koşulları ve yardım ile arama-kurtarma faaliyetlerinin güç şartlar altında yürütülmesi gösterilmektedir. Bu deprem, 1939 ile 1999 yılları arasında Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerinde meydana gelen ve batıya doğru kayma eğiliminde olan büyük depremler dizisinin ilki olarak değerlendirilmektedir. Büyüklüğü açısından, karada gerçekleşen dünya çapında sayılı mega depremler arasında yer alan Erzincan Depremi, 1668 yılında meydana gelen 8,0 büyüklüğündeki Kuzey Anadolu Depremi'nden sonra, 7,8 büyüklüğündeki 2023 Kahramanmaraş depremleri ile birlikte Anadolu'da kaydedilen en büyük ikinci depremdir. Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki en yüksek can kaybı ile sonuçlanan ikinci deprem olarak da kayıtlara geçmiştir.

Anahtar Kelimeler: Erzincan Depremi, Basın, Büyüklük, Can Kaybı.

Reflections of the 1939 Great Erzincan Earthquake in the Turkish Press

Abstract

The 1939 Erzincan Earthquake, also known as the Great Erzincan Earthquake, occurred on December 27, 1939 with a magnitude of 7,9 with its epicenter in

*Bu makale "1939 Büyük Erzincan Depremi" isimli Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

** Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, mustafabostanci066@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-7518-3057

*** Milli Eğitim Bakanlığı, serkan1yildiz@gmail.com, ORCID: 0009-0004-9766-7203

Erzincan. Because of this tremor, 116,720 buildings were destroyed. According to official records, 32,968 people lost their lives and more than 100.000 people were injured. The main reasons for the high death toll are the harsh winter conditions and the difficult conditions under which aid and search and rescue activities were carried out. This earthquake is considered the first of a series of major earthquakes that occurred on the North Anatolian Fault Line between 1939 and 1999 and tended to shift westward. In terms of magnitude, the Erzincan Earthquake, which is among the few mega earthquakes that have occurred on land worldwide, is the second largest earthquake recorded in Anatolia after the 8,0 magnitude North Anatolian Earthquake that occurred in 1668, along with the 7,8 magnitude Kahramanmaraş earthquakes in 2023. It is also recorded as the second earthquake that resulted in the highest loss of life in the history of the Republic of Turkey.

Keywords: *Erzincan Earthquake, Press, Magnitude, Loss of Life.*

1. GİRİŞ

Türkiye deprem riski oldukça yüksek olan bir kuşak üzerinde yer almaktadır. Ülkemizin %92'si deprem bölgeleri içerisinde yer alırken, ülke nüfusunun %95'i deprem tehlikesi altında yaşamaktadır (Öztürk, 2009: 1). Bunun yanında, Türkiye topraklarının %66'sı 1. ve 2. derece deprem bölgeleri, yani aktif fay hatları içerisinde bulunmakta ve Türk halkının %71'i yüksek deprem riski taşıyan bu bölgelerde yaşamaktadır (Yalçın, 2012: 5).

Türkiye'de meydana gelen 1938 Kırşehir, 1939 Erzincan ve Dikili depremlerinde 40 bine yakın vatandaşımız hayatını kaybetmiştir (Özgör, 1952: 19). 1940'ta Ahlât, 1941'de Varto merkezli depremlerde de kayıplar yaşanmış (Karaca, 2020: 117-118), 1943 Tosya depreminde; Tosya, Kastamonu merkezi ve Kargı dâhil olmak üzere 1071 kişi hayatını kaybetmiştir (Çelebi, 2021: 52-53). 1930 Hakkâri depreminde 2.514, 1942 Tokat-Erbaa depreminde 3.000, 1944 Gerede depreminde 3.959, 1976 Çaldıran depreminde 3.840 vatandaşımız hayatını kaybetmiştir. Yine büyük kayıp yaşanan depremlerden olan, 1999 Gölcük depreminde ise 17.480 kişi (bilimgenc.tubitak.gov.tr), 1992 Erzincan depreminde ise 653 kişi hayatını kaybetmiştir (Gül & Başıbüyük, 2011: 233).

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri de 1939 Erzincan Depremi gibi en büyük depremlerimiz arasında yerini almıştır. Bu depremde Kahramanmaraş, Hatay,

Gaziantep, Osmaniye, Malatya, Adıyaman, Adana, Diyarbakır, Kilis ve Şanlıurfa'da toplamında 2 milyona yakın yerleşimde hasar meydana gelmiştir (ilkha.com/gündem). En acısı da 54 bine yakın vatandaşımız hayatını kaybederken, 110 bine yakın kişi de yaralanmıştır (tr.wikipedia.org/wiki/2023).

Tarihe baktığımızda, yaklaşık 40 ya da 50 yılda bir büyük depremler yaşayan Erzincan şehri, bu depremler neticesinde büyük kayıplar vermiş ve yıkımlar görmüştür. Depremlerin sık ve şiddetli oluşunda Erzincan Ovası'nın zemini ve Kuzey Anadolu Fay Hattı'nda oluşan enerji birikiminin, Kuzey Anadolu Dağları'nı aşamayıp geriye yansması etkili olmuştur (Aytemiz, 2012: 12). 27 Aralık 1939 tarihinde, saat 01.57'de merkez üssü Erzincan olan 7,90 (MAG-Ms) büyüklüğündeki bu depremde, 32.968 kişi hayatını kaybederken, 116.720 bina yıkılmıştır (www.koeri.boun.edu.tr/sismo). Bu deprem, Türkiye'de 1668 yılından sonra yaşanmış olan depremlerin en büyüğü olmuştur (deprem.afad.gov.tr). Yine Türkiye'de kayıt altına alınmış depremlerde meydana gelen kayıp ve hasarlar ile karşılaştırma yapıldığında, 1939 Depremi o zamana kadar meydana gelmiş olan, en çok hasar bırakan ve kayıp yaşanmasına sebep olan deprem olarak tarihe geçmiştir (Haçın, 2014: 40). Bu büyük deprem Akşam, Cumhuriyet, İkdam, Son Posta, Türkiye, Ulus, Vakit gibi ulusal ve yerel basında geniş yer bulmuş ve haftalarca deprem haberleri yapılmıştır.

2. DEPREMİN MEYDANA GELİŞİ VE ÜLKEDE DUYULMASI

Deprem, 27 Aralık 1939 Çarşamba günü saat 01.57'de meydana gelmesine rağmen, bu olayın ülke genelinde duyulması, depremin üzerinden saatler geçtikten sonra Erzincan Valisi Osman Nuri Tekeli ve Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanı General Muharrem Mazlum İskora'nın Kemah Dumanlı İstasyonu'ndan sabah 08.00 civarında yolladıkları telgrafla olmuştur. Bu telgraf, Başvekâlete, Milli Müdafaa, Dâhiliye, Sıhhiye Vekâletleri; Genelkurmay Başkanlığı, III. Ordu Müfettişi General

Kazım Orbay, IV. Umumi Müfettişliği ve Kızılay Genel Merkezi'ne iletilmiştir (Tosik Dinç, 2016: 2).

27 Aralık günü saat 08.00'de Kemah'tan Ankara'ya gönderilen telgrafta; depremin gece saat 02.00 civarında meydana geldiği, yer sarsıntısıyla birlikte hükümet konağı, ordu evi, postane, ordu müfettişliği ve şehrin sağlam yapıları da dâhil olmak üzere dükkânların ve evlerin yıkıldığı, şehrin tamamen enkaza dönüştüğü bilgileri yer almıştır. Ayrıca, halkın tamamen açıkta kaldığı, insan kaybının belirlenmesi için çalışmaların sürdüğü, depremin çok büyük olduğu ve acil insani yardımların bölgeye ulaştırılmasının şart olduğu belirtilmiştir. Erzincan'da meydana gelen kadar büyük olmasa da çevre illerde de büyük yıkımların meydana geldiği yine çekilen telgraflardan anlaşılmaktadır (Haçin, 2014: 40-41). Telgrafta bütün bunlara ilaveten enkaz altında çok fazla vatandaşın olduğu, topçu ve piyade kışlalarındaki askerlerle beraber kurtarma çalışmalarının yürütüldüğünü ifade edilmiş, ekmek, doktor ve çadırın ilk acil ihtiyaçlar olduğu, haberleşme konusunda da sorunlar yaşandığı da bildirilmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.843.4).

Sıhhiye Vekili Dr. Hulusi Alataş, Erzincan'a ilk girişini; "Tüylər ürpertecek şekilde muazzam bir felaket sahnesidir" şeklinde ifade etmiş ve yazdığı raporda; en sağlam yapılmış binalar da dâhil olmak üzere şehrin baştan sona yıkıldığını ve harabeye döndüğünü ve neredeyse sağlam kalmış bina olmadığını belirtmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.11).

Cumhuriyet gazetesi depremin ertesi günü verdiği manşet şöyledir: "Şiddetli zelzele neticesinde Erzincan tamamen enkaz yığını haline geldi." (Cumhuriyet, 1939: 1). Aynı gazetenin 29 Aralık tarihindeki manşetinde, Erzincan nüfusunun % 70'ten fazlasının öldüğü ve şehirdeki binaların tamamına yakınının yıkıldığı yazılmıştır (Cumhuriyet, 1939: 1). Deprem bilhassa Erzincan, Tokat, Sivas ve havalisinde ağır tahribat meydana getirmiştir (Akşam, 28 Aralık 1939: 1).

Bu arada, Ordu Valisi'nin 27 Aralık tarihli telgrafında, Ordu merkez ile Ünye, Fatsa, Gökçöy'de ölü ve

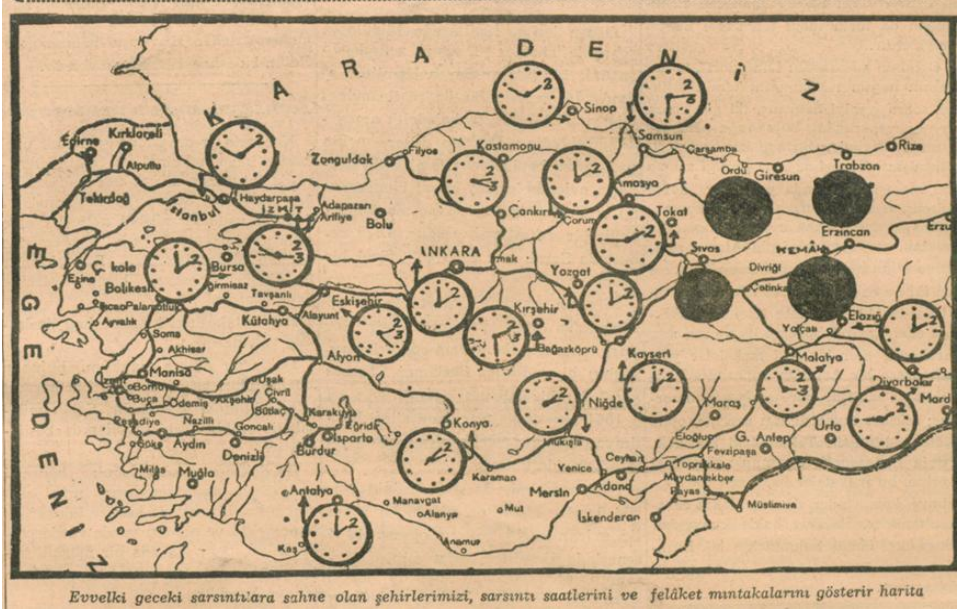
yaralıların bulunduğu bilgisi verilerek, acilen 2000 çadıra ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 77.482.5).

Sismik açıdan çok hareketli bir vaziyette olan Kuzey Anadolu Fay Hattında meydana gelen bu büyük deprem, Erzincan merkezli olarak gerçekleşmiş ve büyüklüğü de 7,9 olarak ölçülmüştür (Haçın, 2014: 40). Depremden bir gün sonra İngiltere/Londra'dan da bilgiler ulaşmıştır. Bu bilgilere göre Türkiye'de büyük bir depremin meydana geldiği belirtilmiş, ölçüm cihazlarının zarar gördüğü ifade edilmiştir (Akşam, 1939: 5). Yine Londra kaynaklı haberlere göre, aynı tarihte üç farklı yerde daha, şiddetli yer sarsıntıları meydana gelmiştir. Bunlardan biri Orta Amerika'da San Salvador'da, diğeri Los Angeles'ta, en şiddetli olan üçüncü sarsıntı ise Türkiye'de meydana gelmiştir (Son Posta, 1939: 8).

Kandilli Rasathanesi Müdürü Prof. Dr. Mehmet Fatih Gökmen, deprem sonrası yaptığı değerlendirmede, meydana gelen depremin yerin 49 km altında gerçekleştiğini ve böylesine büyük çapta bir depreme daha önce hiç rastlamadığını belirterek şu açıklamayı yapmıştır: “Anadolu'daki deprem o kadar güçlü ve etkili olmuştur ki, aletlerimiz bile bu şiddete dayanamayarak birçokları bozulmuştur.” (Ulus, 1939: 3)

3. DEPREMİN DİĞER İLLERDE HİSSEDİLMESİ

Harita 1. Şehirlerin depremi hissetme saatlerini gösteren harita

Son Posta gazetesinin 28 Aralık 1939 tarihli sayısında, 27 Aralık gecesi ülkede depremin nerelerde hissedildiği ve saatleri bir haritada gösterilmiştir (Son Posta, 1939: 1).

Deprem hafif ve şiddetli olmak üzere neredeyse bütün Anadolu'da hissedilmiştir (Ulus, 1939: 5). Son Posta gazetesinin haritalı resimle (Son Posta, 1939: 1) verdiği sarsıntı bilgilerinden de anlaşıldığı kadarıyla, depremin ülkede hissedilmesi değişik zaman dilimlerinde ve şiddetlerde gerçekleşmiştir.

Ulus gazetesinde yer alan zaman ve yer bilgilerine göre; 01.50 ile 05.00 arasında olduğu tespit edilen bir deprem meydana gelmiştir. Meydana gelen büyük deprem, 02.50'de Kocaeli'de, 01.52'de Bursa'da, 01.45'te Diyarbakır'da, 01.30'da Tosya'da, 02.05'te İzmit'te, 02.00'da Antalya'da, 02.10'da Konya ve Ulukışla'da, 02.55'te Malatya'da hafif şiddetlerde olmak üzere hissedilmiştir. Bunun yanında; 01.50'de İstanbul'da, 02.00'de Kayseri'de, 01.58'de Yozgat'ta, 02.00'de Elazığ'da, 01.50'de Sinop'ta, 02.20'de Eskişehir'de ve 02.17'de Kastamonu'da, 01.55'te Çorum'da, 02.23'te Kırşehir'de, 02.28'de Samsun'da, 01.45-01.47 arasında Tokat'ta,

01.57’de Sivas ve civarında hissedilen sarsıntılar nispeten daha şiddetli olmuştur (Ulus, 1939: 5).

Bu arada, 27 Aralık gecesi gerçekleşen büyük deprem sonrası meydana gelen artçı sarsıntıların sonucunda Çorum’daki tek kaplıca olan Beke kaplıcasının suyunun da kesildiği anlaşılmıştır (Cumhuriyet, 1 Ocak 1940: 5). Ayrıca, Samsun’un Ladik ilçesinde bulunan Hilas Kaplıcalarının, yaşanan büyük yer hareketleri neticesinde mecrasını değiştirdiği anlaşılmıştır (Son Posta, 28 Aralık 1939: 8).

4. DEPREM SONRASI BÖLGEDE DURUM

Bölgede bulunan İkdam gazetesi muhabiri mevcut durumu şu şekilde rapor etmektedir: “Yolda bekleyen iki yolcu treni dün Erzincan’a varmıştır. Bunlardan başka ilk imdat treni de vasıl olmuştur. İkinci imdat treni Divriği’den hareket etmiş olup saat 16.00’da buraya gelecektir. Enkaz yığını halinde bulunan şehrin birkaç yerinde zaman zaman yangınlar çıkmaktadır. Askeri, mülki teşkilat açıkta ve enkaz altında kalanlarla meşgul olmaktadır. Her taraftan yardım kolları ve yiyecek, giyecek, eşya geliyor. Orgeneral Orbay ve General Akdoğan felaketzedelerle meşgul olmaktadırlar. Açıkta kalanlar ve yaralılar Kayseri, Sivas ve yakın şehirlerde barındırılmak üzere trenlerle sevk edilmeye başlandılar. Erzincan’ın feci vaziyeti tüyler ürpertici bir manzara arz etmektedir. Zabit ve askerlerden yaralananların sayısı azdır.” (İkdam, 1939: 1).

Yine İkdam gazetesinin manşete taşımış olduğu haberde, gece yarısı müthiş bir felaket yaşandığı, facianın şehri enkaz yığını haline getirdiği ve insan zayıyatını tespit etmenin şimdilik mümkün olmadığı belirtilmekle birlikte % 50 civarında olduğunun tahmin edildiği bildirilmektedir (İkdam, 1939: 1).

Dâhiliye Vekili Faik Öztrak, yaşanan büyük felaket hakkında şu beyanatta bulunmuşlardır: “Felaket hakikaten büyük ve geniştir. Lazım gelen bütün tedbirleri almış bulunuyoruz. Her tarafa, para, çadır, çamaşır yollanmıştır. Herkes elinde olan bütün vasıta ile zaman kaybetmeden ve her hangi bir yetki aramadan vatandaşların imdadına koşacaktır. İdareciler bütün güç

ve vasıtalarla felaketzedelerin iskân ve barınmaları için çalışacaklardır.” (Son Posta, 1939: 1).

28 Aralık sabahında Dâhiliye Vekili Öztrak ve Sıhhiye Vekili Dr. Hulusi Alataş, Ankara'dan saat 09.40 yola çıkan ve depremzedelere çadır, yiyecek ve enkazları kaldırmak için amale de götüren trenle deprem bölgesine doğru yola çıkmışlardır. Trende bulunan gazeteci Nüsret Safa Coşkun, vekillerden aldığı bilgileri şu şekilde aktarmaktadır: “Memleketin doğu bölgesi ile bu bölgeye yakın olan Orta Anadolu bölümünden bazı illerimiz, eşi benzeri görülmemiş bir deprem felaketiyle yüzleşmişlerdir. Bunlar arasında en şanssız Erzincan olmuş. Şehrin tamamen yıkıldığı ve insan kaybının oldukça fazla olduğu anlaşılmaktadır.” (Haçın, 2014: 42).

Depremi şiddetinin ve yıkıcı etkisinin büyük olmasının yanında, mevsim şartları da felaketin boyutunu artırmıştır. Kışın şiddetli olduğu aralık ayının sonunda, -35'e varan hava sıcaklığı dışarıda ve enkaz altında kalanlar için ölümleri kaçınılmaz hale getirmiştir. Depremde yaralanan ve hastalar için de kötü hava koşulları oldukça olumsuz bir tabloyu da beraberinde getirmiş, hayatını kaybeden yurttaş sayısının da artmasına neden olmuştur (Haçın, 2014: 41). Evlerin çoğunlukla kerpiç ve ahşap malzemeden yapılmış olması, kış olması sebebiyle de soba ve mangalların sarsıntıda devrilmiş olması birçok yangının çıkmasına sebebiyet vermiştir (Yavuz, 2015: 88).

İzmit'te yayın yapan Türkyolu gazetesinin manşetten verdiği haberde, şehrin tamamen harabeye döndüğü, nüfusun ise %70'inin hayatını kaybettiği ifade edilmiştir. Gazetede ayrıca, Kocaeli halkının büyük bir istekle yardıma koştuğu ve kısa bir sürede oluşturulan yardım komitesinin derhal çalışmalarına başladığı belirtilmiştir (Türkyolu, 1939: 1).

Bu arada, Sıhhiye Vekili Alataş, Zara'dan ve Tokat'tan, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gönderilen telgrafi Meclis oturumunda okumuştur. Zara'dan gelen telgraf şu şekildedir: “Bu gece zelzele dolayısıyla merkezde ve köylerimizde yüzlerce hane yıkılmış ve şimdiye kadar 26 ölü tespit edilmiştir. Birçok binalar da yıkılmaya namzettir. Birçok fakir kış günü sokaklarda kalmıştır.

Yakında kati rakamlarla vakayı arz edeceğim. 200 çadırla tespit edilecek nakdi yardımın tez elden gönderilmesi ...”

Tokat’tan gelen telgraf ise şu şekildedir: “26 gecesi saat 02.00’de meydana gelen şiddetli bir sarsıntıda merkez ve bağlı bölgelerde şu ana kadar tespit edilen ölü sayısı 88, yaralı sayısı ise 65’tir. Yıkılan binaların sayısı henüz belirlenmemiştir. Kazalarla iletişim kesildiğinden, özel araçlarla edinilen bilgilere göre Erbaa ve Niksar kazalarında tahribatın oldukça fazla olduğu anlaşılmaktadır. Yaralıların tedavisi için gerekli olan sağlık ekiplerinin gönderilmesi ve açıkta kalanlar için şu anda 500 çadır ile meydana kalanların ihtiyaçları için telgrafla iki bin lira gönderilmesi emrinin verilmesini talep ederim.” (Ulus, 1939: 5).

Deprem sonrası bazı illerden ve ilçelerden gelen haberler ile ilgili bir kısım bilgiler Ulus gazetesinde yayınlanmıştır. Tokat valisinden alınan bilgiye göre; ölü sayısı yüz civarı, yaralı sayısı ise bunun çok üzerinde tahmin edilmektedir. Erbaa ve Niksar da çok zarar görmüş ancak henüz net bir bilgi alınamadığı ifade edilmiştir. Yine Ordu valisinden de benzer şekilde henüz yeterli bilgi edinilemediği bilgisi alınmıştır. Erzurum’da ise felaket haber alınır alınmaz, vali vekili, belediye reisi, ticaret ve sağlık odası müdürlerinden oluşan bir komisyon kurulmuş ve çalışmalara başlamıştır. 3 doktor, 2 hasta bakıcı, 2 sağlık memurundan oluşan iki ekip, trenle Erzincan’a hareket etmiştir. Ekip beraberinde, 4 saat içinde toplamış olduğu 1.300 kg ekmek, 1.500 kg şeker, 10 kg çay, 110 kg kavurma, 35 kg yağ vb. ile birlikte çadır, battaniye, ilkyardım malzemeleri ve sedyeyi de götürmüştür. Trabzon merkezinde 1, merkez köylerde 1, Vakfıkebir kazasında 4 vatandaş yaşamını yitirmiştir. Merkez ve ilçelerde yıkılan evlerin olduğu bildirilmiştir. Samsun’da merkezde ölüm haberi olmamakla beraber, Çarşamba kazasında mühim tahribat olmuştur. Çarşamba’da 25 ev yıkılmış, enkaz altında kalan 11 kişi hayatını kaybetmiş 52 kişi yaralanmıştır. Çarşamba tren yolu hasar nedeniyle ulaşım kapanmıştır. Amasya’da oldukça yıkıcı olan deprem büyük hasar ve zayıat verilmesine sebep olmuştur. Tam sayı bilinmemekle

beraber sadece yüz hanelik köyde yüzü aşkın vatandaşın hayatını kaybettiği belirtilmiştir. Yozgat'ta bazı köylerde yıkılan binalar tespit edilmiş, iki vatandaşın da hayatını kaybettiği bilgisi alınmıştır. Sivas'tan gelen önceki haberlerde Zara ilçesindeki ölü sayısının 1.500 olduğu ifade edilmiş olsa da aslında bu sayının 150 civarı olduğu bildirilmiştir. Yine Suşehri'nde 150 civarı vatandaşın hayatını kaybettiği bilgisi ulaşmıştır. Turhal'da 9 kişinin hayatını kaybettiği bildirilmiştir. Dikili'de yıkılan ve hasar gören evler bulunduğu bilgisi ulaşmıştır. Deprem ayrıca Elazığ, Tunceli, Çorum, Mardin, Merzifon, Kırşehir ve Kastamonu'da hissedilmekle beraber yıkıcı etkisi olmadığı bilgisi alınmıştır (Ulus, 1939: 5).

Serbest çalışan muhabirlerin ve Anadolu Ajansı muhabirlerinin de yapmış oldukları bildirimlere göre; Çankırı, Safranbolu, Kayseri, Bafra ve Maraş illeri de deprem bölgesinde olmasına rağmen herhangi bir hasar almamış, yıkılan ya da oturulamayacak durumda olan bina tespit edildiğine dair herhangi bir bilgi alınamamıştır (Akşam, 1939: 5).

Samsun'da en fazla hasar Çarşamba civarında oluşmuştur (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.5). Tokat'tan gelen telgrafta, kazalarla haberleşmeye çalışıldığı ve Tokat'ta bulunan doktorlar ve sağlık memurlarıyla ekip kurularak otomobil ve hayvanlar vasıtasıyla köylere yardım götürüldüğü bildirilmiştir. İhtiyaç halinde otellerden ve diğer uygun binalardan yararlanılabileceği ifade edilmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 77.482.5).

Harita 2'de gösterilen taralı alanlar depremin tesirinin fazla olduğu bölgelerdir (Cumhuriyet, 1939: 1).

Harita 2. Depremin tesir alanını gösteren harita

Erzincan'a giden bir inşaat erbabı da gördüğü manzarayı şöyle yorumlamıştır: “Çarşı ile mağazalar, evler yanıyordu. Şehirdeki doktorların kimisi ölmüş, kimisinin de şuuru bozulmuştu. Sağ kalanlar birbirlerine yardım edecek halde değillerdi.” (Cumhuriyet, 1939: 1).

Büyük Millet Meclisi, 28 Aralık 1939'da, Başbakan Şemsettin Günaltay'ın başkanlığında toplanmış, celse açıldıktan sonra da Sıhhiye Vekili Alataş söz almıştır (Ulus, 1939: 1). Böylece, depremin hükümet tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde resmi olarak duyurulması da sağlanmıştır (İkdam, 1939: 1). Alataş yaptığı konuşmada şunları söylemiştir: “Bu sabah saat 02.00'de memleketin birçok yerinde şiddetli bir deprem hissedildi. Bu depremin etkisi en çok Erzincan, Tokat, Sivas ve Ordu illerinde görülmüştür.” (Ulus, 1939: 1). Ardından Erzincan'dan gelen telgrafı okuyarak Meclisi bilgilendirmiştir (İkdam, 1939: 1,5). Bu telgrafta şu ifadeler yer almaktadır: “Gece saat 02.00'de çok şiddetli bir deprem meydana geldi. Bu depremde hükümet konağı, ordu müfettişliği, postahane ve şehrin en sağlam binaları da dâhil olmak üzere tüm evler ve dükkânlar yıkılmıştır. Şehir tamamen enkaza dönüşmüştür. Kendilerini kurtarabilenler sokaklara dökülmüştür. Şu an birçok yaralı ve ölü tespit edilmiştir; çok sayıda nüfus enkaz

altında kalmıştır. Az hasar gören piyade ve topçu kışlalarından gelen askerlerle enkaz altındakilerin kurtarılması ve diğer yerlerde başlayan yangınların söndürülmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Şehirde iletişim imkânı bulunmadığından, büyük zorluklarla General İskora ile birlikte Dumanlı istasyonuna ulaşılmıştır. Bilgiler ancak oradan iletilebilmiştir. Tümen komutanı Akdoğan şehirde yardım faaliyetleriyle meşguldür. Şehir tamamen yıkıldığı için ekmek ihtiyacı vardır; ayrıca enkaz altından kurtulanların ve kurtulacakların tedavisi için ilaç, doktor ve halkı barındırmak amacıyla çok sayıda çadıra ihtiyaç duyulmaktadır. Tahribatın sadece şehirle sınırlı olmadığı, köylerde de geniş çapta hasar ve kayıplar olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuda elde edilecek detaylar daha sonra iletilecektir.”

Bu arada, Erzincan’dan hareket eden ilk yaralı kafilesi Sivas’a doğru yola çıkmıştır. Konu ile alakalı Sıhhiye Vekiline telgraf çeken Başvekil Celal Bayar; Sivas’ın ne kadar daha yaralı kabul edebileceği ve bunun yanında Malatya, Elazığ, Diyarbakır ile de haberleşme sağlanarak buraların durumunun tespit edilmesini istemiştir. Alınacak kararların ve verilen emirlerin de birer örneğinin kendisine gönderilmesi talimatını vermiştir (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.843.10).

Artçı sarsıntıların devam ettiği Amasya’da ilk belirlemelere göre, 719 vatandaş hayatını kaybetmiştir. Ancak bu rakam gün geçtikçe yükselmeye devam etmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.5).

Tunceli’den Türkiye Büyük Millet Meclisine gelen telgrafta depremin özellikle Pülümür ilçesini etkilediği ve ölenlerin olduğu ifade edilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, 18. Birleşim, c. VII, 27.12.1939: 127).

Erzurum valiliği, 28 Aralık saat 16.30’ da Türkiye Büyük Millet Meclisine göndermiş olduğu telgrafta, Erzurum’dan yola çıkmış olan yardım treninin, Erbaş’ta yolda kaldığı ve çekilerek Tunceli’ye kadar götürüldüğü ancak Erzincan’a giden yolun bozuk olması nedeniyle ileri gidemediği ifade edilmiştir. Bunun üzerine, Erzurum’dan gönderilen 15 tane kamyonun trende bulunan heyeti ve

yardım malzemesini Erzincan'a ulaştıracağı rapor edilmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 77.482.5).

Yaşanan bu büyük felaket nedeniyle Reisi Cumhur İsmet İnönü Erzincan Valiliği'ne şu telgrafi çekmiştir: "Erzincan'ın maruz kaldığı felakete son derece üzüldüm. Tüm millet, Erzincan ile yakından ilgilidir. Cumhuriyet hükümeti, bu felaketin acılarını hafifletmek amacıyla acil önlemler almıştır. En büyük acımız, nüfus açısından yaşadığımız büyük kayıptır. Diğer tahribatları milletimiz kısa bir süre içinde tamamen onaracak ve bu enkazdan ülkemizin güzel bir yapısı ortaya çıkacaktır. Tüm devlet memurlarının fedakârlık ve görev bilinciyle birbirleriyle yarışmalarını bekliyorum. Halkın acısını dindirmek için özellikle manevi durumlarda sükûnetin korunması gerekmektedir. Milletimizin Erzincan'a içten bir bağlılık duyduğu halk tarafından bilinmelidir." (Ulus, 1939: 1).

Gazeteci, yazar ve dönemin milletvekili (1923-1930 arası vekillik yapmıştır) Falih Rıfkı Atay da Ulus gazetesinde 28 Aralık'ta çıkan "Milli Bir Yardım Seferberliği" başlıklı yazısında şunları ifade etmektedir:

"Korkunç bir deprem, bazı bölgelerde ağır, bazı bölgelerde ise hafif olmak üzere hemen hemen tüm ülkeyi sarsmıştır: deprem, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında, Anadolu'nun doğusunda, batısında ve merkezinde hissedilmiştir. İlk haberler, Erzincan'ın büyük ölçüde hasar gördüğünü bildirmekteydi. Birçok ilçemizde önemli zararlar bulunmaktadır. Tokat'ta büyük binalar yıkılmıştır. Bu satırları yazdığımız sırada felaketin tüm tahribatını henüz tam olarak bilmiyoruz. Ancak yüzlerce vatandaşımız hayatını kaybetmiştir; birçok kişi yaralanmış ve binlercesi, kışın bu sert günlerinde dışarıda kalmıştır. Dün, Büyük Millet Meclisi'ne detaylar iletildiğinde, tüm vekiller derin bir üzüntü içinde kalakalmıştır... Meclis Başkanı'nın başkanlığında bir milli yardım komitesi kurulmuştur... Elden gelen her şey, o kadar kısa sürede ve o kadar kapsamlı bir şekilde yapılmıştır ki, acımızdan kalbimiz burkulurken, hükümetin gösterdiği titizlik ve görev bilincini takdir etmeden edemiyoruz... En üzücü olanı, depremin ülkenin özellikle en soğuk bölgelerini, gece yarısı, kar ve fırtına

altında vurmuş olmasıdır... Türk milletinin enerjisi, fedakârlığı ve yardımseverlik anlayışı, felakete karşı duyarlılığı ile bir kez daha kanıtlanacaktır. Facianın büyüklüğü oranında yardım ve özellikle hızlı yardım, bizim görevimizdir! Millet Meclisi Başkanı'nın başkanlığındaki komitenin gösterdiği her yoldan, talihsiz vatandaşlarımızın imdadına koşmalıyız.” (Ulus, 1939: 1).

Büyük Millet Meclisi'nin 10 Ocak 1940 tarihli oturumunda beyanat veren Dâhiliye Vekili Öztrak, ülkede yaşanan deprem felaketi hakkında şu bilgilendirmeleri yapmıştır:

“Değerli arkadaşlarım, konuşmama başlarken öncelikle sizleri ve aracılığınızla aziz milletimizi taziye etmeyi bir görev olarak görüyorum. Felaketimiz gerçekten büyük ve acı bir durumdur. Birazdan Sıhhiye ve İçtimai Muavenet Vekili arkadaşımızdan doğru rakamları dinleyeceksiniz; yaklaşık yirmi beş bin masum vatandaşımızı kaybettik. Sekiz bin civarında yaralımız bulunmaktadır. Kısmen veya tamamen yıkılan binaların sayısı otuz bine yakındır. Ancak bu rakamlar da kısmen tahmine dayanmaktadır. Biraz daha az veya daha fazla olması mümkündür.

Gerçekten de felaket büyük ve etkisi geniştir. Hem mevsim hem de depremin meydana geldiği saat, felaketin şiddetini artırmıştır. Musibet, herkesi yatağında ve tatlı uykusunda haince yakalamış; ne ihtiyar, ne kadın, ne hasta, ne de çocuk ayırt etmemiştir. Felaketin masum kurbanlarına rahmet, geride kalanlara sabır ve metanet diliyorum. Başınız sağ olsun arkadaşlar, milletimiz var olsun. Felaketzedeler, kimsesizler, milletin kollarında en sıcak şefkati buluyorlar ve bulmaya devam edeceklerdir. Himmetlerinizle en kısa zamanda felaketin yıkıntıları üzerinde yeni yapılar inşa edilecektir.” (Akşam, 1940: 1).

Bu arada 31 Aralık 1939 akşamı saat 23.00'te İstanbul'dan gelen tren ile yerli ve yabancı gazeteciler ve sinema sektöründen insanların da içinde bulunduğu bir heyet Erzincan'a ulaşmıştır (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.11).

5. TBMM'NİN DEPREM MESAİSİ

29 Aralık 1939’ da Büyük Millet Meclisi Şemsettin Günaltay’ın başkanlığında toplanmış ve celse şu sözlerle açılmıştır: “Muhterem arkadaşlar, felaket sahalarından peyderpey alınan haberlere nazaran pek çok vatandaşın bu felakete kurban gittikleri anlaşıyor. Aramızdan ayrılan bu masum vatandaşların hatırasını tebcilen muhterem heyetinizi iki dakika kaimen sükûta davet ediyorum.” Bunun üzerine milletvekilleri ayağa kalkarak iki dakika boyunca sessiz bir şekilde bekleyerek, depremde vefat eden vatandaşların aziz hatıralarına saygılarını göstermişlerdir (Son Posta, 1939: 3).

Tunceli milletvekili Sami Erkman söz alarak şunları söylemiştir: “Deprem maalesef ülkemizde büyük bir tahribat yaratmaktadır. Bu nedenle, Heyeti Umumiye yani ülke olarak yardım edilmesi gerektiğine inanıyorum. Ayrıca, gelecek yılın bütçesinden ödenmek üzere arkadaşlar adına depremden etkilenenlere derhal 40 bin lira verilmesini öneriyorum.” diyerek düşüncelerini ifade etmiştir. Erzincan milletvekili Aziz Samih İlter ise: “Erzincan bölgesinin iklimini herkes bilmektedir. Ülke genelinde büyük bir yıkım söz konusu olduğuna göre, bu mevsimde orada çadır altında kalmanın ne anlama geldiğini de herkes anlamaktadır. Bu nedenle, halkın daha güvenli bölgelere taşınmasını ve yaralılar, çocuklar, kadınlar için ülke içinde barınma imkânları sağlanmasını öneriyorum.” şeklinde görüşlerini dile getirmiştir.

Başvekil Refik Saydam bu açıklamalar üzerine söz alarak, bölgeden yapılacak nakiller konusunda tüm bilgilerin toplanması sonrasında harekete geçileceğini ifade etmiştir (Tosik Dinç, 2016: 3).

TBMM’nin 3 Ocak 1940 celse açılışında da zabıtlara “zelzele felaket sahalarında ölen vatandaşların hatırasını tazizen iki dakika ayakta susuldu” şeklinde bir kayıt geçmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, 20. Birleşim, C. VIII, 03.01.1940: 2).

Çanakkale milletvekili Ziya Gevher Etili Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne bir teklif sunmuştur. Bu teklif Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kabul görmüştür (Tosik Dinç, 2016: 3). Bu teklif ile alakalı, Anadolu Ajansından alınan bilgiler doğrultusunda, Türkiye Büyük Millet

Meclisi'nde gerçekleşen görüşmelerin bir bölümü şu şekildedir:

“Ziya Gevher Etili (Çanakkale); Yardımın şu şekilde yapılmasının daha uygun olacağına inanıyorum: Büyük Millet Meclisi Başkanı'nın başkanlığında bir milli yardım komitesi kurulmalıdır. Öncelikle biz bu komiteye katılacağız, ardından tüm ülkeye yayılmasını talep edeceğim. Diğer taraftan hükümet de gerekli yasaları çıkarsın ve gereken tedbirleri alsın; Hilali Ahmer (Kızılay) de destek versin. Biz de Büyük Millet Meclisi Başkanı'nın liderliğinde bir milli komite oluşturalım. Bunun organizasyonunu başkana bırakalım. Sonrasında 'Muvafık' sesleri duyuldu.

Ziya Gevher Etili (Çanakkale); “müsaade ederseniz, teklifim sözlü olsun. Büyük Millet Meclisi Başkanı'nın başkanlığında bir milli yardım komitesi kurulmasını ve öncelikle Büyük Millet Meclisi üyelerinin katılımını, ardından tüm ülkeye yayılmasını öneriyorum.”

Başkan; “Ziya Gevher arkadaşımız, Büyük Millet Meclisi Başkanı'nın başkanlığında bir milli yardım komitesi kurulmasını öneriyor. Bunu oylamanıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Oy birliğiyle kabul edilmiştir.” (Son Posta, 1939: 8).

Erzincan merkez olmak üzere meydana gelen deprem dolayısıyla, zarar gören vatandaşlara yapılacak yardımları düzenlemek ve kontrol etmek amacıyla TBMM başkanı himayesinde bir Milli Yardım Komitesinin kurulması hakkında kanun çıkarılmıştır. Bu kanuna ait detayları Resmi Gazete'nin 2 Ocak 1940 tarihli ve 4.399 sayılı baskısında görmek mümkündür (Resmi Gazete, 2 Kânunusani 1940, Karar No: 1163, Sayı: 4399: 13045).

TBMM Başkanı Abdülhalik Renda başkanlığında kurulan Milli Yardım Komitesi, çalışmalarına hemen başlamış ve ilk yardım olarak Büyük Millet Meclisi namına Kızılay'a 20 bin lira bağışta bulunulmuştur. Komitenin illere göndermiş olduğu ilk tebliğde ise şu açıklamalar yapılmıştır:

“Yurdumuzda son depremten etkilenen felaketzede vatandaşlarımıza yardım amacıyla, Büyük Millet Meclisi'nin dünkü oturumunda Meclis Başkanı'nın

başkanlığında kurulması kararlaştırılan Milli Yardım Komitesi, bugün Büyük Millet Meclisi Başkanı Abdülhalik Renda'nın liderliğinde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Dr. Fikri Tüzer ile Meclis'in bağımsız grup vekili Hilmi Uran'dan oluşarak teşekkül etmiştir.

Komite, bu amaçla yapılacak nakdi ve aynı yardımların doğrudan Milli Yardım Komitesi hesabına Kızılay'a yatırılmasını ve oradan makbuz alınmasını esas olarak kabul etmiştir. Ayrıca, Büyük Millet Meclisi üyelerinin ilk taksiti olarak Kızılay'a 20 bin lira yatırılmıştır. Komite, tüm illerde yan komiteler oluşturarak hayırsever vatandaşların bağışlarını toplamak için gerekli bildirimleri yapmayı kararlaştırmıştır." (İkdam, 1939: 1).

Alınan önlemlerden biri de, Erzincan ve depremin yaşandığı diğer yerleşim yerlerinde yaşamını sürdüren halk için hükümet layihasının hazırlanması olmuştur. Bu raporda, bölge halkının vergi borçlarının ertelenmesi, memurlara avans verilmesi, dışarıdan yapılacak yardımlarda gümrük vergisi kolaylığı sağlanması gibi hususlarda bir dizi kolaylık ve önlem Türkiye Büyük Millet Meclisi gündemine taşınmıştır (Tosik Dinç, 2016: 8). Ayrıca depremin etkilediği bölgelerin valilerinin, gereken parayı Ziraat Bankası'ndan hemen alabilmeleri için gereken talimatlar verilmiştir (Türkdili, 1939: 1).

Bu arada, Seyhan ve İçel vilayetlerine telgraf çeken Başvekil Celal Bayar, un ve benzeri erzakın temini için açılan 5 bin liralık kredinin kullanılması, ihtiyaçların tespiti için Erzincan, Malatya ve Sivas valilikleri ile iletişime geçerek gerekli malzemelerin ulaştırılması ve bu işlemlerle alakalı evrakların Başvekâlete gönderilmesi talimatını vermiştir (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.4).

Diğer taraftan, depremzedelerin ihtiyaçları için kullanılmak üzere Kızılay tarafından değişik fabrikalara sipariş edilen kerestelerin vergiye tabi olması gerekmektedir. Hükümet bu kerestelerin temini için alınması gereken ve 1 Ocak 1940'ta yürürlüğe giren "muamele" vergisi ile ilgili bir muafiyet çalışması yapmıştır. Buna göre ilgili kanunun 5.maddesine şu fıkra

eklenmiştir: “Kızılay Cemiyeti tarafından zelzele felaketzedeleri için yaptırılacak inşaata ait keresteler, mezkûr cemiyete tasdik şartile, muamele vergisinden muaftır.” (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 178.234.10).

Deprem sonrası farklı şehirlere yerleştirilen ailelerin, birbirlerinden haberdar olmalarını sağlamak amacıyla Dâhiliye Vekâleti müsteşarlığına müracaat etmeleri istenmiştir. Bu sayede aileleri için endişelenenlere yardımcı olunmaya çalışılmıştır (Cumhuriyet, 1940: 6).

6. DEVLET BÜYÜKLERİNİN DEPREM BÖLGESİNE ZİYARETLERİ

Devlet büyüklerinin yapmış oldukları ziyaretlerin şüphesiz en önemlisi Cumhurbaşkanı’nın ziyareti olmuştur.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve yanındaki heyet deprem bölgesinde inceleme yaparlarken hazin bir olay meydana gelmiştir. Oğlunun cenazesini, toprağı tırnakları ile kazıyarak çıkaran yaşlı bir kadın İsmet İnönü’ nün boynuna sarılarak (Tan, 2 Ocak 1940: 1) “Mehmet’im burada öldü. O da askerdi. Senin oğlundu. Sen sağ ol babamız.” demek suretiyle hıçkırıklar içinde ağlayarak, yaşamış olduğu derin üzüntüyü ifade etmiştir. Bu hadiseden oldukça etkilendiği görülen Cumhurbaşkanı, vekillere çeşitli konularda vermiş olduğu talimatlardan sonra akşam saatlerinde bölgeden ayrılmıştır (Vakit, 2 Ocak 1940: s. 5). Bu esnada çekilen fotoğraf, 1939 Büyük Erzincan Depremi’nin adeta bir simgesi olmuştur. Adı Sıdika olan bu acılı kadının heykeli yapılarak Erzincan Valiliği’nin önüne konmuş ve bu büyük afetin anıtı haline gelmiştir (Aytemiz, 2012: 51).

Başvekil Refik Saydam, 3 Mayıs 1940 tarihinde Erzincan’a yapmış olduğu ziyarette bazı tespitlerde bulunmuştur. Bunların öne çıkanlarından biri, şehrin hastanesinin çalışır vaziyette olduğu ancak Ankara’ya döndüğünde Kızılay’a ileteceği bazı eksiklerin bulunduğudur. Diğerisi ise, Nafia Vekâleti’nin yeni kurulacak şehrin yerinin tespitini yapması gerektiğidir (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 2.12.1).

Reisicumhur İsmet İnönü Tokat'a yapmış olduğu ziyarette şehirde yıkılan ve harabeye dönen bölgeleri ziyaret etmiş ve şu açıklamayı yapmıştır: “Deprem felaketine maruz kalan bölgelerimizden, tüm Türk milletine yeni yıl için içten dileklerimi sunarım. Yakın ve uzak medeni milletlerin ve insanlık âleminin acımıza gösterdiği ilgiye, Türk milletinin derin teşekkürlerini iletmek isterim. Felaket bölgesindeki vatandaşlar, memleketimizin dört bir yanından gösterilen destekten dolayı duydukları minnettarlığı ifade etmektedirler. Vatanın çeşitli kesimleri arasında gözlemlenen yakın ve sağlam dayanışma, büyük bir milletin sevinçte ve acıda nasıl tek bir aile gibi hareket ettiğini göstermektedir. Milletimiz içindeki bu birliktelik sayesinde, bu günlerin en az sarsıntıyla geçeceğine ve her zorluktan milletimizin yeni bir güçle çıkacağına olan inancım tamdır. Bireyleri arasında karşılıklı görev bilinci ve tüm toplumda vatana karşı fedakârlık duygusu taşıyan milletimizin, iyi ve güzel günler göreceği kesindir.”

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü bu ziyaretinde Tokat merkez, Turhal ve Niksar ilçelerini ziyaret ederek tetkiklerde bulunmuştur (Akşam, 1940: 1).

7. DEPREM SONRASI YAPILAN YARDIMLAR

7.1. Yapılan İlk Yardımlar

TBMM’de deprem ile ilgili bilgilendirme yapıldıktan sonra, Erzincan vilayetine Kızılay merkezinden şimdilik 15.000 lira, 500 çadır, 1.000 don, 1.000 gömlek, 1.000 battaniye, Erzurum ve Sivas’tan ekmek, un temin edilmiştir. Bununla beraber Erzurum’dan ecza ve sıhhiye malzemesi ile birlikte iki sıhhi heyet gönderileceğini, bu heyetlerin Erzurum’dan gelecek olanı akşam, Sivas’tan gelecek olanının ise sabah saatlerinde trenle yola çıkacağı ifade edilmiştir (Ulus, 1939: 1).

Bütün illerde faaliyete geçmiş olan yardım komiteleri derhal çalışmalarına başlamışlardır. Yapılan ilk yardımların bazıları şunlardır:

İlk günde, Edirne Komitesi 3.500, Eskişehir Komitesi 5.200, İzmit Komitesi 2.000, Ayancık Komitesi

1.203, Afyon Komitesi 720, Simav Komitesi 2.111, Şarköy Komitesi 165, Merzifon Komitesi 5.000, Ardahan Komitesi 1.200, Ladik Komitesi 200, Samsun Komitesi 10.300 lira olmak üzere yardım toplamış ve bunları Kızılay merkezine göndermişlerdir.

Dâhiliye Vekilliğinin Sivas'ta depremde etkilenen özel idare memurlarına ikişer, yetim ve emeklilere üçer maaş nakit avans verilmesi ve Tokat, Ordu, Samsun illerindeki özel idare memurlarına da ikişer maaş nakit avans verilmesi ile ilgili hazırlamış olduğu tezkere, İcra Vekilleri Heyeti tarafından çıkarılan 6 Mayıs 1940 tarih ve 2/12921 sayılı kararname ile kabul edilmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.41.19).

8 Haziran 1940 tarihinde Kızılay Umumi Merkezinden, Başvekilliğe çekilen telgrafta, toplamda 1.000 adet çadırın, geçici iskân bölgelerinden geri dönüş yapacak olan vatandaşlara tahsis edilmek üzere, Erzincan Valiliğine gönderildiği bildirilmiştir. Hatay, İçel, Seyhan, Malatya, Gaziantep, Kayseri, Maraş şehirleri depremzedeler için geçici iskân bölgesi olarak belirlenen yerlerdir (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 121.770.6).

Gönderilen 1.000 çadırdan sonra Erzincan Valiliği tarafından Kızılay'dan 3 Temmuz 1940 tarihinde acil olarak istenen 500 çadırın gönderilmesi için de Kızılay harekete geçerek 300 çadırın hemen, 200 çadırın ise temin edilir edilmez gönderilmesi emrinin Kızılay Etimesgut Ambarları Müdürlüğüne verildiğini Erzincan Valiliğine bildirmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 121.771.1).

İngiltere tarafından depremzedelere dağıtılmak üzere Kızılay Cemiyeti'ne bağışlanan balık, et konservesi ve 159.791 kg bisküvinin Cemiyetten pazarlıkla satın alınması, İcra Vekilleri Heyetinin kararnamesi ile kabul edilmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 92.97.14).

Deprem sırasında gerek bölgede memur olan ve de gerekse geçici görevli olarak bulunan Vakıflar İdaresi memurlarının maddi zararların kısmen karşılanması için bir çalışma yapılmıştır. Buna göre bu memurlara 400 lira tazminat verilmesi, İcra Vekilleri Heyetince onaylanmıştır (BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 89.130.4).

Erzincan'daki enkaz kaldırma çalışmalarının ve hayatını kaybeden vatandaşların göçük altından çıkarılması sürecinin devam etmesi nedeniyle, halk sağlığının ve asayişin korunması amacıyla önlem alınması gereği doğmuştur. Buna göre ikinci bir emre kadar Erzincan'a gidilmesi ve demiryolu ile yolcu taşınması yasaklanmıştır. Ulaştırma Vekilliğinin vermiş olduğu teklif, 3 Ocak 1940 tarihinde, başında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü' nün bulunduğu İcra Vekilleri Heyetince kabul edilerek onaylanmıştır (BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 89.124.8).

İcra Vekilleri Heyetinin 28.02.1940 tarihli 2/12921 sayılı kararnamesi ile Erzincan depreminden etkilenen bölgelere, Amasya/Gümüşhacıköy, Ordu Mesudiye, Tunceli/Kalan, Gümüşhane/Torul, kazaları da eklenmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.52.6). Aynı kararnameye ek olarak, Dâhiliye Vekilliğinin teklifiyle, 31 Mayıs 1940 tarihinde Kayseri'nin Develi kazasına bağlı bazı köyler de listeye eklenmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.53.12). Yine aynı kararnameye ek olarak, Maliye Vekilliğinin teklifi üzerine, 17 Temmuz 1940 tarihinde Tirebolu'nun bazı köyleri de listeye alınmıştır (BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 92.71.9).

Ayrıca 13 Nisan 1940 tarihinde Yozgat'ın Maden ve Sorgun kazalarında meydana gelen deprem nedeniyle, Erzincan depreminden etkilenen mıntıkalara ait cetvele, yukarıda adı geçen kazalar da, Dâhiliye Vekilliğinin 07.06.1940 tarih ve 5780 sayılı teklifiyle, İcra Vekilleri Heyeti tarafından kabul edilerek 15 Haziran 1940 tarihinde eklenmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.58.3).

Deprem nedeniyle büyük zarar gören Erzincan'ın Belediye Reisliği görevi 15 Haziran 1940 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti tarafından, şehrin valisine verilmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.57.14).

27 Aralık 1939 tarihinde ve devamında Erzincan ve çevresinde deprem felaketine uğrayan kişilerin para ve icra borçları, çıkarılan 06.03.1940 tarihli 95/1994 sayılı tezkere ile 6 ay süreyle ertelenmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 90.20.4).

Depremden sonra büyük zarar gören Reşadiye kasabasının yeniden kurulması konusunda büyük kabiliyet gerektiren işlerin üstesinden gelecek bir belediye reisi bulunamadığından dolayı, buranın belediye işlerini yürütme vazifesi 27.05.1940 tarih ve 2/13565 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kaymakama verilmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.50.5).

7.2. Yurtiçinde Yapılan Yardımlar

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, depremde zarar gören vatandaşlar yararına kullanılmak üzere şahsi hesabından, Milli Yardım Komitesine 10.000 lira yardımda bulunmuştur (Ulus, 1940: 1).

Kızılay tarafından Erzincan'a, Zara'ya, Ordu'ya, 27 Aralık günü yani depremin gerçekleştiği gün telgraf havalesi yoluyla yardımlar gönderilmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 178.234.5).

27-28 Aralık tarihleri itibariyle Kızılay tarafından yapılan ilk yardımlar şu şekildedir: Erzincan'a 15.000 lira, 1.000 battaniye, 1.000 don, 1.000 gömlek ve 500 çadır gönderilmiştir. Sivas'a 5.000 lira, 500 çadır, 500 don, 500 gömlek ve 500 battaniye gönderilmiştir. Tokat'a 3.000 lira, 300 çadır, 500 don, 500 gömlek ve 500 battaniye gönderilmiştir. Ordu'ya 2.000 lira gönderilmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.5). Acil ihtiyacı karşılamak amacıyla, bir günde 4.200 adet ekmek pişirme kapasitesine sahip iki adet seyyar fırın 30 Aralık 1939 tarihinde Ankara'dan hareket eden trenle Erzincan tümen komutanlığına gönderilmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.6).

Ankara Hukuk Fakültesi öğrencileri kendi aralarında yapmış oldukları toplantı sonunda geniş çaplı yardım kararı almışlardır. Öğrenciler kendilerine verilen yemeklerin birer kabını ve fakültenin kendileri için yapmış olduğu masrafların bir bölümünün de yine depremzedelere verilmek üzere ayrılmasını fakülte yönetiminden rica etmişlerdir (Akşam, 1939: 7). Ankara Belediyesi, kazalara bilgilendirme yazısı göndererek, kurban bayramında kesilecek kurbanların derilerinin belediye tarafından toplanarak Kızılay'a teslim edilmesini

istemiştir. Ayrıca yine deprem işleri ile meşgul olan Müsteşarlar komisyonunun emriyle, deprem bölgelerine gönderilmek üzere, bağışlanan kurban etlerinden kavurma imal ettirilmiştir (Cumhuriyet, 1940: 6).

Ankara'daki Yüksek Ziraat Enstitüsü, Orman ve Veteriner Enstitüsü öğrencileri ve tüm mensupları deprem bölgelerine yapabilecekleri yardımları belirlemek amacıyla toplanarak aralarında iş bölümü yapmışlardır. Bu çalışma neticesinde 670 parça giyim malzemesini Kızılay merkezine teslim etmişlerdir. Hemen ertesi günü ise 630 parça kıyafet ve ilk maddi yardım olarak 1.500 lirayı yine Kızılay merkezine teslim ederek katkı sağlamışlardır (İkdam, 1939: 2).

Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri, felakete uğrayan vatandaşlar için aralarında toplamış oldukları 1.000 lirayı bağışlamışlardır. (Son Posta, 1939: 1). Bunun yanında profesör ve diğer hocalar ile idarecilerin 500 liralık yardımları da Kızılay merkezine ulaştırılmıştır (Ulus, 1940: 5).

Paşabahçe Kızılay şubesi, 497 lira nakit ve 553 parça çeşitli eşya olmak üzere yardımda bulunmuştur (Akşam, 1940: 4). Milli Piyango idaresi de, depremzede vatandaşlar için, 50.000 lira yardımda bulunmuştur (Ulus, 1940: 8).

Samsun'da Halk Partisi'nde yapılan toplantıda, 10 dakika gibi kısa bir süre içerisinde 39 kişi, 10.300 lira nakdi yardım toplamışlardır. Yine Samsun'dan hayırsever vatandaşlar tarafından, Erbaa ve Amasya'ya ekmek, zeytin, peynir gibi temel gıda maddeleri de gönderilmiştir (Son Posta, 1939: 3).

Balıkesirliler felaketzede vatandaşlara yardım için hemen faaliyete geçmişler ve ilk yardım olarak 7.000 lira para yardımında bulunmuşlardır (Türksözü, 1939: 3).

Kastamonu Milli Yardım Komitesi de ilk yardım olarak 5000 lira, Çankırı Komitesi 1.500 lira, Beypazarı 2.000 lira, Gerede 1000 lira olmak üzere Kızılay şubelerine yardımda bulunmuşlardır (Son Posta, 1939: 8).

Kayseri halkı da yine depremzede vatandaşlara ilk yardım olarak; ekmek, un, ayakkabı ve benzeri giyecek eşya yardımını Sivas'a göndermişlerdir (Ulus, 1940: 6).

Ayrıca, Kayseri’de 29 Aralıkta nakit para toplamaya başlayan yardım komitesi, 17 Ocak tarihi itibarıyla 24.106 lira yardım toplamıştır. Kayseri Kızılay şubesi tarafından da merkez şubesine 15.000 lira gönderilmiştir (BCA, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 1584.462.3).

İstanbul’da faaliyet gösteren, İstanbul yaprak tütün depolar grup müdürlüğüne bağlı bakım ve işletme evleri işçileri bir günlük yevmiyeleri olan 765 lira 50 kuruş tutarındaki parayı depremzedelere bağış yapmışlardır (Akşam, 3 Ocak 1940: 5). İstanbul Ticaret ve Zahire Borsası yönetimi tarafından felaketzedelere 5 bin lira nakdi yardımda bulunulmuştur (Son Posta, 29 Aralık 1939: 8). İstanbul’un Vali ve Belediye Reisi Lütfi Kırdar, İstanbul şehri namına ilk yardım olarak 10 bin lira gönderilmesini kararlaştırmış ve yardım hemen bölgeye gönderilmiştir. Bunun yanında vilayet ve belediye memurları da derecelerine göre, maaşlarından % 1 ile 3 arasında bir yardımı felaketzedeler yararına kullanılmak üzere bağışlamaya karar vermişlerdir (İkdam, 1939: 1).

İstanbul’da bulunan Taksim Opereti heyeti felaketzedeler yararına bir etkinlik düzenlemiş, düzenlenen gecedeki elde edilen hasılatın tamamı da felaketzedeler için kullanılmak üzere yardım komitesine teslim edilmiştir (Son Posta, 1939: 8). İstanbul’da toplanan sigortacılar birliği üyeleri, aralarında yapmış oldukları toplantıda hangi sigortacının ne kadar yardım yapacağı belirlenmiştir. Sigorta şirketleri de çeşitli miktarlarda yardım vermeyi taahhüt etmişlerdir (Akşam, 1940: 5). Ayrıca bu sigorta şirketlerinde çalışan mümessiller de 1.120 lira tutarında bağışlarını Kızılay veznesine yatırmışlardır. Bunun yanında çalışan diğer memurlar da maaşlarından belli bir miktar bağış yapacakları taahhüdünde bulunmuşlardır (Akşam, 1940: 5).

İstanbul Gümrük Başmüdürlüğü’ne mensup gümrük memurları aralarında yapmış oldukları görüşme neticesinde, maaşlarının % 3’ünü felaketzedelere vermeyi kararlaştırmışlardır. Ayrıca Denizyolları İdaresi memur ve müstahdemleri de felaketzedelere çamaşır ve para yardımı yapmışlardır (Cumhuriyet, 1939: 5).

Şirketi Hayriye idaresi idare tarafında felaketzedelere 2.000 lira miktarında yapılan yardımın yanı sıra, şirketin müdürü ve yönetim heyeti tarafından 500 lira verilmiştir. Buna ilave olarak şirketin diğer çalışanları tarafından da 1.700 lira yardımda bulunulmuştur (Cumhuriyet, 1939: 5).

Bu arada, İstanbul Valisi Dr. Lütü Kırdar Akşam gazetesine vermiş olduğu beyanatta şu ifadeleri kullanmıştır: “Zelzele felaketinin yurdumuzun mühim bir kısmında yaptığı büyük tahribatı hepimiz biliyoruz. İlk acil tedbir olarak Giresun ve Ordu’ya birer sıhhiye heyeti göndermeye karar verdik. Bu heyetlerde birer başhekim, ikişer doktor, idare memuru, hastabakıcı, sıhhiye memuru bulunacaktır. Bunlar beraberlerinde malzeme-i sıhhiye, ecza-i tıbbiye, erzak, yatak takımı, battaniye, çadır vs. götüreceklerdir. İlk heyet bugün saat 10.00’da Dumlupınar Vapuru ile hareket edecektir.” (Akşam, 1939: 7).

Diğer taraftan, deprem bölgelerinde faaliyet gösteren milli yardım komitelerinin, her mahalleye ve köye yetişmesinin mümkün olmadığı görüldüğü için, komitelerin emrinde çalışmak şartıyla tali komite ve ekiplerin oluşturulması gerektiği CHP Genel Sekreterliği tarafından, Vilayet İdare Heyeti Reisliklerine bildirilmiştir. Bütün partililerin bu oluşumlara destek vermeleri ve vazife almaları istenmiştir (BCA, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 5.22.5).

İzmir halkı tarafından kısa sürede bir vagonluk çamaşır, yardım kolileri, battaniye, elbise, ayakkabı ve yünlü eşya Sivas Kızılay merkezine gönderilmiştir. (Ulus, 1940: 6). Yine İzmir halkı tarafından 12 Ocak 1940 tarihi itibarıyla toplanan nakdi yardım miktarının 103.147 liraya ulaştığı, yapılan erzak yardım tutarının da eklenmesiyle bu rakamın 130.000’i aştığı tespit edilmiştir (Ulus, 1940: 6). İzmit halkı bir gün içerisinde, ilk yardım olmak üzere, 5.000 lira teberruda bulunmuştur (Türkyolu, 1939: 1).

Amasya’dan da deprem bölgesine ilk yardım olarak; 1.540 kilo ekmek, şeker, çay, zeytin, yağ gibi temel gıda maddeleri gönderilmiştir (Ulus, 1940: 6).

Elazığ halkı da daha önce yaptıkları yardımlara ilave olmak üzere, elbise, yorgan, ekmek, yağ, fasulye, pirinç ve benzeri yardımlarda bulunmuşlardır (Ulus, 1940: 6).

Adana Türksözü gazetesi, 29 Aralık 1939 sayılı baskısının ilk sayfasında şu başlığı manşet haber olarak atmıştır: “Bir gün et ve tatlı yemeyelim.” Yine Adana halkı ilk yardım olarak, depremin hemen ertesi günü 25.000 lira para toplayarak ilgili birimlere teslim etmişlerdir (Türksözü, 1939: 1). Bu nakdi yardımın yanı sıra; çamaşır, ekmek, nohut, fasulye, mercimek ve benzeri gıda maddeleri, yatak gibi temel ihtiyaç maddeleri de Adana halkı tarafından depremzede vatandaşlara ulaştırılmak üzere toplanmıştır (Ulus, 1940: 6). Adana ilinde görev yapan askeri memur ve müstahdemler maaşlarından bir kısmını felaketzede vatandaşlara bağışlamışlardır (Türksözü, 1939: 1).

Sivas ve Divriği halkının temin ettiği 6.138 kg ekmek, 56 kg pastırma, 20 kilo helva, 56 kilo zeytin, 5 kilo peynir Erzincan’a gönderilen yardımların bir bölümüdür (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.5).

Maraş halkı tarafından 30 Aralık 1939 tarihi itibarıyla 3.813 lira, 14.899 kg bulgur, 1.163 kg un, 173 kg pekmez, 224 kg buğday, 10 kg tarhana temin edilmiş ve deprem bölgelerine ve Kızılay’a gönderilmiştir (BCA, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 1585.466.1).

Balıkesir’ de yayın yapan Türk dili gazetesi, depremzede vatandaşlar için felaketin hemen ertesi günü Balıkesir halkı tarafından, 7.000 lira nakit para toplandığını yazmıştır (Türkdili, 1939: 2).

7.3. Yabancı Devletlerin Yapmış Oldukları Yardımlar

Sabık Mısır Hidivi Abbas Hilmi paşa adına oğlu, Milli Komiteye müracaat ederek felaketzedeler için 4.000 Türk lirasını Kızılay’a bağışlamıştır (Akşam, 3 Ocak 1940: 5). Yine Mısır Hükümeti, Türkiye elçisine 10.000 Mısır liralık bir çek vermek suretiyle yardımda bulunmuştur (Ulus, 1940: 5).

Amerika Birleşik Devletleri Kızılsalip Cemiyeti deprem felaketzedelerine ilk yardım olarak 5000 dolar göndermiştir. Devamında eşya ve nakit yardıma devam edeceği bilgisi de alınmıştır (Ulus, 1939: 1).

Romanya'nın nakdi yardımı yerine kereste, yine Yunanistan'ın nakdi yardımı yerine de sıhhi malzeme yapılması Türk hükümeti tarafından rica edilmiştir (Türksözü, 1939: 1).

Reuters Ajansı'nın bildirdiğine göre; İngiltere Hükümeti son günlerde Anadolu'da meydana gelen depremde zarar gören felaketzedelere yardım amacıyla, Türk hükümeti emrine 25.000 İngiliz lirası tahsis etmiştir (İkdam, 1939: 1). 2 Ocak 1940 tarihinde, İngiltere Deniz Bakanlığı tarafından, modern bir ameliyathanesi, röntgen cihazı, gelişmiş sağlık cihazları olan "Maine" adlı bir hastane gemisinin gönderilmek istendiği Genel Kurmay Başkanlığına bildirilmiştir. (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.14).

Alman Hükümeti ilk olarak sağlık yardımı göndermiştir. Önemli bir bölümü sargı bezi olan ve bir tondan oluşan tıbbi yardım Almanya Hükümeti'ne ait bir uçakla İstanbul'a getirilerek yetkililere teslim edilmiştir. Aynı uçağın birkaç gün sonra yeni yardımlarla tekrar geleceği bilgisi alınmıştır (Ulus, 1940: 2).

İtalya başkonsolosu, Vali Dr. Lütfi Kırdar'ı ziyaret etmiş, İstanbul'da yaşayan İtalyan halkın depremzedeler için kendi aralarında toplamış oldukları 11 bin lira nakdi yardımı Kızılay şubesine teslim etmiştir (Akşam, 1940: 3).

Bulgar Hükümeti de felaketzede vatandaşlarımız için 2.000.000 Bulgar levası yardımda bulunmuşlardır (Türksözü, 31 Aralık 1939: 1). Ayrıca, Bulgaristan Çocuklara Yardım Cemiyeti tarafından depremzede çocuklar için 500 adet elbise, oyuncak ve benzeri eşya gönderilmiştir (Akşam, 1940: 10).

Afgan milletinin üzüntüsünü Ankara'ya yazdığı mektupla ifade eden Afgan Büyükelçisi, 500 lira yardımın da kabulünü rica etmiştir (Türkdili, 1939: 1).

Irak Hükümetinin Ankara Büyükelçisi, hariciye vekilini ziyaret ederek, hükümeti ve kendi adına üzüntülerini iletmış ve hükümetinin 12.000 lira, Irak Kızılay'ının da 1.500 lira yardımda bulunduğunu iletmıştır (Ulus, 1940: 5).

Yunanistan'da bulunan Politeknik Okulu profesörlerinden Rusopulos, deprem sonrası inşaat

konusunda uzman olması nedeniyle Yunan Hükümeti tarafından tavsiye edilmiş, bunun üzerine Hariciye Vekâleti tarafından tecrübelerinden yararlanmak üzere Türkiye'ye davet edilmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.845.19).

8. DEPREM SONRASI BAYINDIRLIK VE İSKÂN ÇALIŞMALARI

2 Mayıs 1940 tarihli Ankara'ya gönderilen telgrafta, Erzincan merkezin ve kazalarının deprem öncesi ve deprem sonrası nüfusları paylaşılmıştır. 1935 senesinde şehir merkezi ve merkeze bağlı yerleşim yerleri de dâhil olmak üzere nüfus 60012 iken Mayıs 1940 ta bu sayının 39623'e gerilediği gönderilen tabloda belirtilmiştir. Sadece şehir merkezi nüfusu ise deprem öncesi 16.144 iken depremden sonra 2.500'e düşmüştür (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 117.737.1). Bölgedeki insan kaybının yanı sıra birçok hayvan da telef olmuştur. 2 Mayıs 1940 tarihinde Ankara'ya gönderilen telgrafta, deprem felaketinde Erzincan genelinde toplam 5.160 öküz, 6.704 inek, 1.339 manda, 948 at, 779 eşek, 29.164 koyun ve 6.248 tane de keçi ölmüştür. Bunları topladığımızda da karşımıza 50.342 gibi büyük bir rakam çıkmaktadır (BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 117.737.1).

Üniversiteden, içinde bir Ordinaryüs Jeoloji Profesörünün de bulunduğu heyet tarafından yapılan çalışma sonucunda yeni şehrin Kemah Boğazı ile Hah arasındaki sahaya kurulmasının uygun olacağı değerlendirilmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.60.16).

Bunun dışında deprem dönemi Erzincan Valisi Sükûtu Tükel de yeni şehrin kurulacağı alanla alakalı çalışmalar yapmıştır. Hatta "Yeni Şehir Neden Bitirilemedi" adında bir kitap kaleme almıştır. Başbakan Refik Saydam'ın kararıyla gönderilecek olan 2 milyon liranın sadece ilk taksiti olan 500.000 lira haricinde bir ödeme yapılmamış olması şehrin inşasının bitirilememesinin temel sebebi olarak görülmüştür. Bunun dışında, arazi sahipleri arasındaki sorunlar, rant kavgası, yetkililerin yanlış yönlendirilmesi, hatalı ve yanlış

raporlar da diğer etmenler arasında yer almıştır. Yaşanan gelişmeler sonrası iyice yıpranan Vali Tükel görevden alınmıştır (Aytemiz, 2012: 131-132).

Buna karşılık Nafia Vekâleti de yaptığı çalışmada farklı bir değerlendirmede bulunmuştur. Üniversitenin raporunda gösterilen sahanın her ne kadar deprem sahası dışında kalsa da, % 50-70 arası hasar alan ikinci mıntıkaya çok yakın olduğu belirtilmiştir. Eski şehre kurulmuş olan tren istasyonundan uzak olması, kuzeydoğu rüzgârlarına açık olması, hazır içme suyu kaynağının olmaması, etrafında yüksek dağların oluşu, eski şehre uzak oluşu nedeniyle ulaşım sorunları yaşanabileceği gibi önemli sebeplerle şehrin bahsedilen bölgeye kurulmasının doğru olmayacağı belirtilmiştir. Ancak askeri kışlaların, istasyonun, hastanenin, halkın bir bölümünün çok yakına zaten yerleşmiş olması, rüzgâr ve güneş bakımından daha elverişli olması, içme suyunun kolay temini gibi önemli sebeplerin, bölgenin depreme müsait olması kusurunu hafifleteceği ifade edilmiş ve yeni şehrin, Erzincan merkeze 5.5 km mesafede olan Trabzon yolu ile kışla civarı arasına kurulmasının uygun olacağı görüşüne varılmıştır.

Sonuç olarak başında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün bulunduğu İcra Vekilleri Heyetince 22 Haziran 1940 tarihinde yapılan görüşmede, Nafia Vekâleti tarafından uygun görülen bölgede yani Trabzon yolu üzerinde yeni şehrin kurulmasına karar verilmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.60.16). Şehrin kurulacağı yerlerin istimlak edilmesinin uygun olduğuna dair karar ise, 10 Eylül 1940 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti tarafından verilmiştir (BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 92.85.18).

SONUÇ

Başta dönemin basınının kullanıldığı, buna ilaveten arşiv malzemesinin de kullanıldığı bu çalışmada, 27 Aralık 1939 tarihinde saat 01.57'de meydana gelen 1939 Erzincan Depremi, özellikle depreme müdahale, alınan önlemler ve yapılan yardımlar çerçevesinde aydınlatılmaya ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Resmi kayıtlara göre, bu depremde 32.968 kişi hayatını kaybetmiş olup, 2023

yılının Şubat ayında meydana gelen Maraş Depremlerinden sonra, en fazla can kaybının yaşandığı ikinci deprem olarak kayıtlara geçmiştir. Büyüklük açısından değerlendirildiğinde, 1668 yılında meydana gelen Kuzey Anadolu Depremi'nin ardından, Maraş Depremi ile birlikte ikinci sırada yer almaktadır.

Depremi şiddeti, ülkemizdeki pek çok şehirde hissedilmiş olmakla birlikte, yıkıcı etkisi en çok Erzincan, Tokat ve Sivas'ta gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, diğer şehirlerde de yıkılan binalar ve can kayıpları yaşanmıştır. Depremi etki alanının genişliği, yardım ekiplerinin ve Kızılay'ın her bölgeye ulaşımını zorlaştırmıştır.

Erzincan, Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerinde yer alan en geniş ve en genç tektonik hareketlerin gözlemlendiği bir bölgedir. Tarih boyunca yaşanan büyük depremler, bu durumun kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Yaşanan şiddetli yer sarsıntısının yanı sıra, felaketin boyutunun artmasına neden olan unsurlar arasında soğuk hava ve kar yağışı yer almaktadır. Deprem sonrasında, yıkıntılardan kurtulmaya çalışan veya yıkıntıların altında kalan vatandaşlarımız, şiddetli soğukla başa çıkmak zorunda kalmış ve bir kısmı donarak hayatını kaybetmiştir. Felaketzedelere müdahalenin gecikmesinin başlıca nedenleri, depremden etkilenen alanın genişliği ve ulaşım zorlukları olmuştur.

Deprem sonrası özellikle bölgeye ulaşım konusunda ciddi zorluklarla karşılaşmıştır. Yardım için yola çıkan ekipler, tren raylarının bozulması, kar altında kalması ve trenlerin raylardan çıkarak karlara saplanması gibi sebeplerle yolda mahsur kalmışlardır. Ayrıca, telgraf hatlarının kopması haberleşmeyi olumsuz etkilemiş ve ihtiyaç ile durum tespiti konusunda gecikmelere yol açmıştır. Kara yolu ile ulaşım da olumsuz hava koşulları nedeniyle benzer sıkıntılar yaşanmıştır. Bu aksaklıklar ve olumsuz koşulların sonucunda, felaketin yetkili merciler tarafından geç öğrenilmesi nedeniyle acil yardım bekleyen depremzede vatandaşlar büyük zorluklarla karşılaşmışlardır.

Öte yandan, Türk halkının bir felaket karşısında ne kadar fedakâr ve yardımsever olabileceği de gözler önüne

serilmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü başta olmak üzere, tüm devlet görevlileri kendi maaşlarından bağışlar yaparak halka örnek olmuşlardır. Yapılan yardımlar incelendiğinde, maddi durumu kısıtlı olan vatandaşların bile ellerindeki tüm birikimlerini felaketzedelere sundukları görülmektedir.

Deprem sonrası imar ve iskân faaliyetlerine yönelik çalışmalar da başlatılmıştır. Uzmanlar Erzincan'a gelerek çeşitli incelemelerde bulunmuş ve yeni kurulacak şehrin yerinin belirlenmesi konusunda önerilerde bulunmuşlardır. Tavsiye edilen yerin, fay hattından uzak ve daha güvenli bir bölge olduğu ifade edilmiştir. Ancak Bayındırlık Vekâleti, önerilen yerin imkânlarının kısıtlı ve yaşam koşulları açısından elverişsiz olduğu gerekçesiyle, eski şehre yakın bir bölgeye yeni şehrin kurulmasına karar vermiştir. Ayrıca, şehre geri dönmek isteyen vatandaşlara belirtilen süreler dâhilinde ücretsiz ulaşım ve geçici baraka imkânları sağlanmıştır.

Netice itibarıyla, depremin yıkıcı etkileri hem ülkemizde hem de uluslararası alanda yankılanmıştır. Türkiye'nin o dönemdeki kurumlarının deprem sonrası tepkileri ve gerçekleştirdikleri faaliyetler, önemli tecrübeler edinme fırsatı sunmaktadır. Özellikle ilk yardım ve arama kurtarma çalışmalarıyla ilgili yapılacak değerlendirmeler bu bağlamda ön plana çıkmaktadır. Yaşanan felaketler, bir kez daha göstermektedir ki, ülkemizde deprem konusunda yapılacak bilimsel çalışmaların sayısının artırılması ve farklı bilim dallarını kapsayacak şekilde zenginleştirilmesi zorunludur. Halkın % 95'inin deprem riski altında yaşadığı ülkemizde, deprem gerçeğine uygun hareket etmenin bir gereklilik olduğu unutulmamalıdır.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Akademik İzdüşüm Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Destek ve Teşekkür: Bu araştırmanın hazırlanmasında herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.

Katkı Oranı Beyanı: Araştırmanın kavramsal kısımlarının hazırlanmasında ağırlıklı olarak ikinci yazar, analiz kısımlarının hazırlanmasında ise ağırlıklı olarak birinci yazar katkı sağlamıştır.

Çatışma Beyanı: Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Telif-Tetkik Eserler

- Aytemiz, C. (2021). *1939 Erzincan Depremi ve Yeni Şehir Fay Hatları Üzerinde Nasıl Kuruldu*, Ankara: Başak Matbaacılık.
- Çelebi, E. (2001). Büyük Hareket: 26 Kasım 1943 Tarihli Tosya Lâdik Depreminin Kastamonu Merkez ve Tosya İlçesindeki Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme. *KAREFAD, ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 42-64.
- Gül, A. ve Başıbüyük, A. (2011). *Bir Tarihi Coğrafya İncelemesi*. Rize: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Haçın, İ. (2014). “1939 Erzincan Büyük Depremi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 30 (88), 37-70.
- Karaca, E. (2020). *Cumhuriyetin Teşekkülü Sürecinde Bitlis Vilâyeti/Kazası 1919-1950*. Ankara: Gece Kitaplığı,
- Özgör, H. (1952). *Sismologie - Türkiye’de ve Dünyada Meydana Gelen Büyük Depremler*. Ankara: Türkiye Matbaacılık.
- Öztürk, S. (2009). *Deprem Tehlikesi ve Artçı Şok Olasılığı Değerlendirme Yöntemlerinin Türkiye’deki Depremlere Bir Uygulaması*. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, 18.Birleşim, C. 7, Ankara: TBMM Basımevi
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 6, 20.Birleşim, C. 8, Ankara: TBMM Basımevi

- Tosik Dinç, F. (2016). Ulus Gazetesine Göre 1939 Erzincan Depremi. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 1-21.
- Yalçın, H. (2012). *Türkiye ve Kafkasların Depremselliği Deprem Tehlikesinin İncelenmesi*. Sakarya Üniversitesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yavuz, C. (2015). 1939 Erzincan Depremi Kurtarma Çalışmalarında Yer Alan Mahkûmların Affı Bağlamında Türkiye'deki Af Uygulaması. *TBB Dergisi*, 119, 87-96.

Arşiv Belgeleri (Cumhuriyet Arşivi)

- BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 2.12.1
- BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 89.130.4
- BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 89.124.8
- BCA, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 5.22.5
- BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.843.4
- BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.11
- BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 77.482.5
- BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.5
- BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.6
- BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.843.10
- BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.4
- BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 178.234.10
- BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 121.771.1
- BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 143.24.17
- BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 117.737.1
- BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.844.14
- BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 119.845.19
- BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 178.234.5
- BCA, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 1584.462.3
- BCA, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 1585.466.1
- BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 121.770.6
- BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.41.19
- BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 92.97.14
- BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.52.6
- BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.53.12
- BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 92.71.9
- BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.58.3
- BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.57.14

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 90.20.4
BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.50.5
BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 91.60.16
BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 92.85.18

İnternet Kaynakları

Bilim Genç, Son 100 yılda Türkiye’de 7 ve 7’nin üzerindeki büyüklüklerde 16 deprem meydana geldi, Erişim tarihi: 04.05.2024.

<https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/turkiyede-son-yuzyilda-gerceklesen-buyuk-depremler>.

İlkha (2023). Türkiye’de yaşanan büyük depremler, Erişim tarihi: 04.05.2024.

<https://ilkha.com/gundem/turkiyede-yasanan-buyuk-depremler-345272>

Vikipedi, 2023 Kahramanmaraş depremleri, Erişim tarihi: 04.05.2024.

https://tr.wikipedia.org/wiki/2023_Kahramanmara%C5%9F_depremleri.

BDTİM, Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Bölgesel Deprem-Tsunami İzleme ve Değerlendirme Merkezi, Erişim tarihi: 28.9.2023.

<http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprembilgileri/buyuk-depremler/>.

AFAD, Son Depremler Listesi, Erişim tarihi: 31.05.2019.

<https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy>.

AFAD, Son Depremler Listesi, Erişim tarihi: 10.04.2023.

<https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy>.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Erişim tarihi: 17.04.2023.

<https://sozluk.gov.tr/>.

Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

İkdam

Resmi Gazete

Son Posta

Türkyolu

Ulus

Vakit

407 *Akademik İzdüşüm Dergisi, Yıl: 2025, Cilt: 10, Sayı: 2, s. 372-410*

İsmet İnönü ile Oğlunu Kaybetmiş Acılı Bir Annenin
Fotoğrafi

REFLECTIONS OF THE 1939 GREAT ERZINCAN EARTHQUAKE IN THE TURKISH PRESS

Extended Summary

Aim:

In this study, which primarily uses the press of the period and also archive materials, the 1939 Erzincan Earthquake, which occurred on December 27, 1939 at 01.57, was tried to be illuminated and evaluated, especially within the framework of the intervention to the earthquake, the precautions taken and the aid provided.

Method:

Research, archive and document review and literature review methods were used. In addition, although quantitative methods were used in this research, the historical method was not abandoned and analyses were made by using press materials and archive documents intensively.

Findings:

Turkey is located in an earthquake zone and according to the consensus of experts; two main fault lines are constantly at risk of rupture. These ruptures actually occur from time to time. No matter how much we argue, nature continues to apply its own rules. Turkey has a tragic habit of "losing one's life as a result of an earthquake" that would never be considered in other countries. Losing one's life during an earthquake, losing one's life due to deficiencies in rescue activities, living in tents, living in containers and being in need of assistance should not be the fate of this country. We encounter such negativities because we do not know how to prepare for an earthquake.

Conclusion and Discussion:

As a result, it is clearly seen how the devastating effects of the earthquake reverberated both in our country and internationally. The reactions and activities carried out by the institutions of Turkey in that period after the earthquake provide an opportunity to gain important experiences. In this

context, evaluations to be made especially regarding first aid and search and rescue efforts come to the forefront. The disasters experienced once again show that it is necessary to increase the number of scientific studies to be conducted on earthquakes in our country and to enrich them in a way that covers different branches of science. It should not be forgotten that it is a necessity to act in accordance with the reality of earthquakes in our country, where 95% of the population lives under earthquake risk. Studies to be conducted on the urbanization process of a city with high earthquake experience such as Erzincan today, to what extent it is prepared for the reality of earthquakes and how many lessons it has learned from the past will make a significant contribution in terms of creating awareness and curiosity in the field.